

**ПРИЛОЖИМОСТ НА АРТТЕРАПИЯТА ПРИ ДЕЦА
СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ.
МОДЕЛ ЗА РАБОТА СЪС СТУДЕНТИ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ
„ТРУДОТЕРАПИЯ“**

И. Михайлова

*Филиал „Проф. д-р Иван Митев“ – Враца,
Медицински университет – София*

Резюме. Децата със специални образователни потребности в България се сблъскват с редица трудности, свързани с тяхната адаптация към учебния процес в общообразователните училища. Привикването към обичайните за останалите деца дейности понякога е мъчителен етап от тяхното развитие. Арттерапията и прилагането ѝ от обучени медицински специалисти в лицето на студентите от специалност „Трудотерапия“ допринася за възприемането на социалната среда по различен начин. Статията представя педагогически модел на работа със студенти от специалност „Трудотерапия“, приложен върху деца със специални образователни потребности и специфични заболявания, като целта на проучването е да отрази обективно етапите на подготовка на работните артсесии и да доведе до неговото практическо приложение.

Ключови думи: арттерапия, трудотерапия, деца със специални образователни потребности

**ART THERAPY RELEVANCE IN CHILDREN WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS. MODEL FOR WORK WITH
"OCCUPATIONAL THERAPY" STUDENTS**

I. Mihaylova

Branch "Prof. Dr. Ivan Mitev" – Vratsa, Medical University – Sofia

Abstract. Children with special educational needs in Bulgaria face a number of difficulties associated with their adaptation to learning. The usual activities for other children sometimes present a painful experience. Art therapy and its application by trained medical professionals as the students of "occupational therapy" contributes to solve the problem of the social environment in different ways. The article reflects the pedagogical model of working with students and is applied to children with special educational needs and specific diseases. Aim of the study was to objectively reflect the stages of preparation of the working art sessions and to lead to practical application.

Key words: art-therapy, occupational therapy, children with special educational needs

Въведение

Децата със специални образователни потребности се нуждаят и от специално внимание. Повечето от дейностите за тях са твърде сложни, но артупражненията, провеждани съвместно със студентите от специалност „Трудотерапия“, помагат за тяхното успешно адаптиране към заобикалящата ги социална среда.

Разработеният педагогически *Модел за работа със студенти и деца със СОП* е основа за множество успешни артсесии, в които участниците придобиват опит и черпят едни от други познания и творчески идеи.

Спазвайки последователността на етапите на работа, положителният резултат е видим във всяка артсесия. Дългогодишното творческо сътрудничество между децата със специфични заболявания и студентите трудотерапевти е поводът за създаването на представения тук работен модел.

Стъпки на провеждане на експеримента за внедряване на модела

Използвани са социологически метод, чрез анкетно проучване при студенти, преподаватели и родители, както и експериментален и статистически метод, като резултатите са отразени под формата на фигури и диаграми. Моделът е експериментиран в рамките на три календарни години, 2013, 2014, 2015 г.

Участници в експеримента:

➤ Училище „Никола Войводов“ – ресурсни учители – 3-ма души; деца със СОП – 10 деца; студенти от специалност „Трудотерапия“ първи и втори курс – 20 души.

➤ НУ „Иван Вазов“ – специализиран педагог – 1 лице; деца с тежки физически и умствени отклонения към специализирана паралелка – 5 деца; студенти от специалност „Трудотерапия“ втори курс – 6 души, помощник-гледачи – 2-ма души.

➤ Ресурсен център – Враца – ресурсни учители – 7 души; деца със СОП от Област Враца – 15 деца.; студенти от специалност „Трудотерапия“ първи и втори курс – 20 души.

Заболявания на участващите деца със СОП

- Детска церебрална парализа
- Мускулна атрофия
- Умствена изостаналост
- Аутизъм
- Синдром на хиперактивност с дефицит на вниманието
- Сензорни нарушения – зрителни, слухови.

Формулирана хипотеза за провеждането на експеримента

Нашите предположения са, че чрез правилно разработен педагогически алгоритъм на работа ползата от арттерапията ще бъде двупосочна върху студентите и децата със специални образователни потребности. Като задача от първостепенно значение можем да посочим прилагането на модела в реална обстановка с участието на деца със специални образователни потребности, ресурсни учители и родители.

Организация на експерименталния процес

Определяне на етапите, начините и методите на работа

Етап първи: Подготовка за експеримента

1. Обмисляне и задаване на предварително подбрана тема:
 - Съобразена календарно с най-близкия празник;
 - Съобразена със сезона;
 - Съобразена с плана за работа на ресурсния учител.
2. Запознаване на студентите и ресурсните учители с темата.
3. Анализ на преподавателя по арттерапия със студентите за силните и слабите страни на темата и съобразяването ѝ с разнородността на заболяванията на участващите деца.
4. Разглеждане съвместно със студентите на евентуални пропуски, рискове и непредвидени реакции от страна на участниците:
 - От страна на децата със специални образователни потребности:
 - Опасност от нараняване с ножици, остри предмети, силиконов пистолет, сешоар и др.;
 - Притеснения, водещи до силен стрес за детето, че няма да се справи с поставените задачи и това може да доведе до неадекватни реакции, опасни за неговото заболяване;
 - Неразположеност в дадения момент – липса на физическа и психична готовност за участие в артсесията;
 - Неудобство за работа поради положението на инвалидната количка зад работната маса;
 - Твърде дребни детайли от работните материали и опасност от поглъщане;
 - Водеща ръка за работа (лява или дясна) при детето със СОП и заемане на подходящо място спрямо останалите участници.
 - От страна на студентите:
 - Незапознатост със заболяването на детето и несъобразеност с неговите физически и умствени възможности;

- Недобра концентрация на студента по време на практическата работа с детето;
 - Безотговорно поведение на студента, водещо до създаване на опасност от нараняване с опасен предмет или предпоставка за застрашаване живота на детето;
 - Недобро владение на прилаганата арттерапевтична дейност.
 - От страна на родителя:
 - Възможно неодобрение от страна на родителя, присъстващ в залата, за участието на детето в процеса на работа;
 - Възможно неодобрение на темата във връзка с лични съображения за сигурност или моментна проблемност при самото дете.
 - От страна на ресурсния учител:
 - Недобър синхрон в действията с арттерапевта и студентите, произтичащ от несъгласуваност в избора на тема, материали и изработена методика за работа.
 - От страна на арттерапевта:

Провал на артсесията при:

 - неподходяща тема,
 - недоглеждане на малките детайли,
 - несъобразеност с обстановката и участниците.
 - 5. Избор на място за артсесията, съобразено със:
 - дейността, която ще бъде извършена;
 - броя на участници.
 - 6. Подбор на материали
 - атрактивност на материалите за работа;
 - безопасност на материалите за работа;
 - достатъчен брой за всички деца, участващи в артсесията.
- Етап втори: Избор на форма и метод на работа*
- Прилагане на групова форма на работа с индивидуален подход към всяко дете чрез участието на студенти-трудотерапевти.
 - Групите за арттерапевтични сесии са отворени, с повишен брой участници, поради присъствието на студенти.
 - Към всяко дете се прикрепя студент, така че да има индивидуална подкрепа от студента, който директно наблюдава и ръководи арттерапевтичната дейност на детето.
 - Прилага се нагледно, практически арттерапевтичен метод, като се използват демонстрация, наблюдение и упражнение.

- Използва се и методът „да разчупим ледовете“ – за децата винаги има бонбони, шоколадчета, сладки, с които студентите започват работата.

- Съставени са три оценъчни карти с конкретни показатели, чрез които се извършва оценка по типа Ликертова скала от 1 до 6. Така може да се оцени влиянието по степен и да се оцени всеки показател.

Етап трети: Определяне на зависимите и независимите променливи в експеримента

1. Предварително определяне на зависимите променливи в обекта на наблюдението по време на експеримента – посочените по-горе деца с техните заболявания.

- Запознаване с медицинското досие на детето.
- Предварително определяне на специфичните характеристики на детето, върху които арттерапията и присъствието на студентите ще окажат влияние (емоционално състояние, настроение, активност, творчество, поведение).
- Предварително наблюдение на децата в работна среда с ресурсния учител.

2. Предварително определяне на независимите променливи – студенти, ресурсни учители, участващи родители.

- Характеристика на всеки студент – познания на студента, практически умения на студента, лични качества, умения за работа с деца с увреждания, първо, второ или трето участие в работа с такива деца.
- Познаване на методите на работа на ресурсния учител.
- Познаване на родителите – обща образованост, знания за състоянието на детето, желателност детето да участва в групов арттерапевтична сесия.

Етап четвърти: Провеждане на експеримента – описание на същността на груповия модел на работа с индивидуален подход към всяко дете

Артсесиите са отворени, като понякога се присъединяват нови и непредвидени участници. Атмосферата на работа е ведра и изпълнена с много настроение. Смисълът на самия експеримент се състои в прикрепянето на студент към всяко дете участник.

Това дава сигурност и спокойствие на децата и повишава вярата им в собствените сили.

Налице е групов модел на работа с индивидуален подход към всяко дете със СОП.

Краен завършек на работата е обединяването на всички творби в една, което кара работещите да се чувстват горди с общия резултат.

Етап пети: Оценка на провеждания експеримент

Оценката на провеждания експеримент се извършва след всяка арттерапевтична сесия чрез три оценъчни карти:

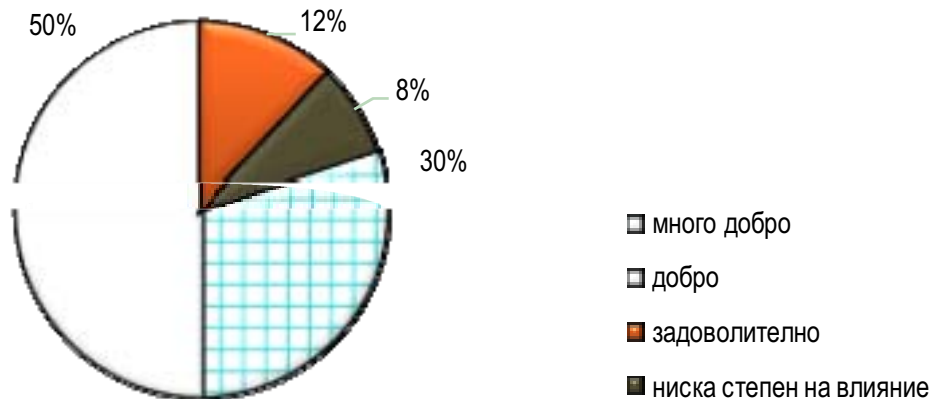
- Оценъчна карта на ресурсния учител
- Оценъчна карта на студента
- Оценъчна карта на родителя.

Експериментът приключва чрез проучване, събиране и анализиране на данни, базиращи се върху проведени многократни групови артсесии при ресурсните учители, студентите и родителите на децата.

Анализ на резултатите

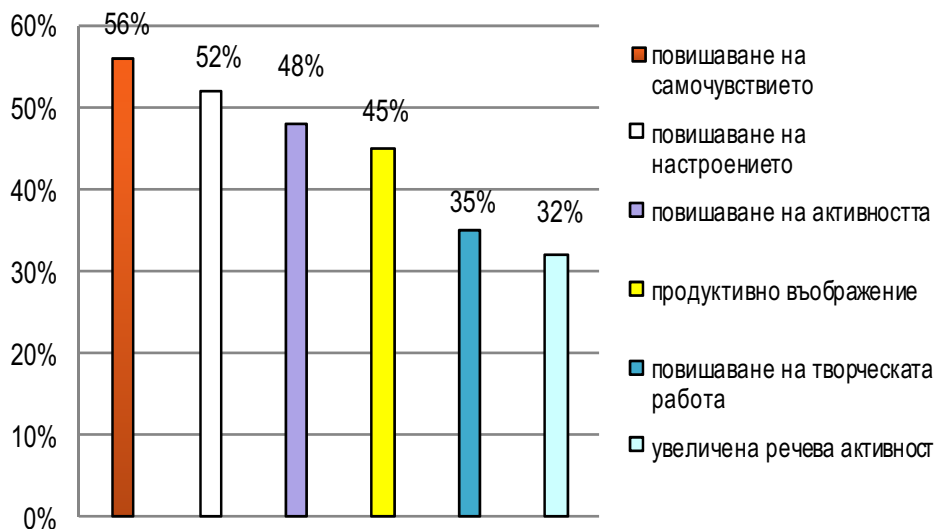
Анализът на резултатите от експертната оценка на ресурсните учители, работещи ежедневно с децата, е отразен на фиг. 1.

Според последната оценка, направена през 2015 г., резултатите показват, че при 50% от децата влиянието на прилагания арттерапевтичен модел на работа е добро, при 30% – много добро, при 12% – задоволително, и при 8% има ниска степен на влияние.

Фиг. 1. Влияние на арттерапията върху децата със СОП според ресурсните учители

Най-висока степен на оценка има показателят *повишаване на самочувствието* – 56%, *повишаване на настроението* – 52%, *повишаване на активността* – 48%, *увеличаване на продуктивното въображение* – 45%, *повишаване на творческата работа* – 35%, и *увеличаване на речевата активност* – при 32% от децата (фиг. 2).

Фиг. 2. Оценка на ресурсните учители за влиянието на арттерапията

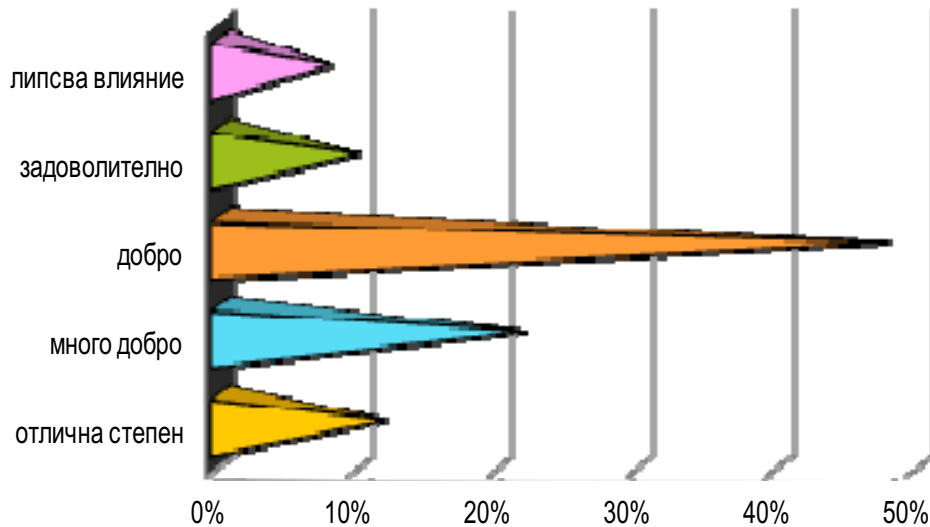
Анализ на оценката на студентите

Умението на студента да направи оценка на влиянието на арттерапията върху психичното състояние, поведението, настроението и емоционалното състояние е важна част от неговото обучение. С приключването на арттерапевтичната сесия студентите от специалността „Трудотерапия“ извършват оценката чрез оценъчната карта, която има максимален брой точки 48 от осем показателя.

Студентите смятат, че при 12% от децата арттерапевтичните сесии са повлияли в *отлична степен*, при 8% *липсва влияние*, при 10% има *задоволителна степен* на влияние, при 22% *много добро* и при 48% *добро* (фиг. 3).

Различните артсесии са вълнуващи по свой начин за всяко дете. В тях то научава нови неща не само за материалите и за изкуството, но и за себе си – преоткрива следваща крачка в своето развитие. Вижда непознати до този момент обекти, включва се в общуване и контакти с много хора, което е предпоставка за сваляне на психологичните бариери и преодоляване на комплексите за малоценност.

За децата арттерапията е нова и различна дейност, която им предлага възможността да се изявят творчески, да покажат пред своите съученици в общообразователните паралелки, че те могат да изработват красиви неща като тях. Контактът им със студентите им дава специфично самочувствие пред техните връстници, което променя и отношението на другите деца към заболяването на детето със СОП. То се превръща в значимо за своите съученици.

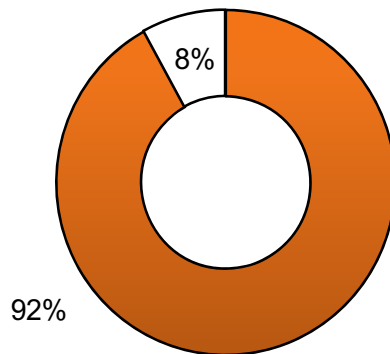
Фиг. 3. Влияние на арттерапевтичните сесии според студентите

В курса на обучение студентите получават знания за заболяванията, за възможностите да бъдат повлиявани от различни трудотерапевтични въздействия, получават умения за оценка на нуждите от трудотерапия, както и умения за наблюдение и оценка на резултатите от прилагането им. В оценъчните карти студентите определят, че 50% от децата изпитват *нещо, което буди интерес*, 32% – *нещо ново и различно*, и 18% – *нещо, от което се страхуват*. Прилаганата арттерапия при децата със специални образователни потребности помага при 41% от тях да развият въображението си, при 38% – да преодолеят комплексите си, и при 20% – да развият комуникативните си способности.

Студентите от специалността „Трудотерапия“ смятат, че чрез груповата арттерапия се постига повишаване на самочувствието при 56% от децата, увеличаване на контактите – при 34%, и само при 10% от случаите са наблюдавали стресиране на децата. Тя създава *радост и удовлетворение* – при 86%, и само при 14% може да се наблюдава *притеснение и напрежение*. Наблюденията на студентите, извършили оценката, са, че 92% от децата очакват с нетърпение следващата артсесия и само 8% биха искали да гледат от страни (фиг. 4).

Прилаганият нов модел на работа при деца със специфични образователни потребности – прилагане на арттерапия с участие на студенти, работещи индивидуално с всяко дете в общата група, води при 100% от децата до сигурност в крайния резултат с изпитване на радост и творческо настроение.

- очакват с нетърпение следващите арт сесии
- гледат от страни

Фиг. 4. Желание на децата със СОП за следваща артсесия съвместно със студентите

Анализ на оценката на родителите

Родителите на някои от децата със СОП са част от самите арттерапевтични сесии. Това са предимно родителите на децата с детска церебрална парализа и мускулна атрофия, които се придвижват с инвалидни колички. Резултатите от отговорите на родителите са отразени в табл. 1.

След приключването на груповата арттерапевтична сесия родителите получават оценъчната карта, която попълват в домашни условия след проведени наблюдения върху детето. Така се получава реалистична оценка, която родителят отразява в картата за въздействието на артсесията върху детето, и я предава на ресурсния учител. От присъстващите родители на деца в инвалидни колички са получени резултатите, отразени на табл. 1.

От таблицата е видно, че при 50% от децата в инвалидни колички процесът на привикване с арттерапията е настъпил *много бързо и лесно*, при едно от тях, което е с мускулна дистрофия, *постепенно* и при едно от децата с умствена изостаналост привикването е по-бавно и трудно.

При две от децата арттерапията е повлияла върху въображението, при едно върху комуникацията и при едно от децата върху фината моторика.

Анализите на резултатите от оценъчните карти ни дават основание да смятаме, че арттерапевтичните сесии имат положи-

телно въздействие върху децата със специфични образователни потребности. Промяната, настъпила след прилагане на експеримента, е видима от оценките на експертите – ресурсни учители, от мнението на студентите, участвали в експеримента, и от оценката на родителите, участвали по време на експеримента.

Таблица 1. Влияние на арттерапията върху детето според родителите

Въпрос/Показател	Отговор	%
1. Моето дете привикна с арт-терапията:	Много бързо и лесно	50
	Постепенно	25
	Бавно и трудно	25
2. Арттерапията оказва въздействие върху:	Комуникативните му способности	25
	Фината моторика	25
	Развива въображението му	50
3. Чрез груповата арттерапия се постига:	Увеличаване на контактите	–
	Повишаване на самочувствието	100
	Буди стрес	–
4. Вкъщи след груповите арт-сесии предпочита:	Изработката на артпредмети и рисуване	100
	Занимания с други дейности	–
	Чувства се отегчен/а	–
5. Новият модел на работа се отрази на заболяването:	Положително	75
	Сравнително добре	25
	Отрицателно	–
6. Детето промени:	Интересите си към творчеството	25
	Смелостта и вярата в себе си	75
	Нищо не промени	–

Заклучение

Успешността на модела е потвърдена както от резултатите от оценъчните карти, така и от желанието на участниците – съвместните контакти да бъдат продължени в бъдеще. Нетърпението, с което децата очакват студентите, свидетелства и за изграждането на близки приятелски взаимоотношения, формирани на

базата на педагогическия модел за работа. Артсесиите с децата и студентите повишиха креативността и при двете работни групи и доведоха до реални постижения като начин на образование, мислене и самочувствие.

Библиография

1. Аспарухова, П. Първа национална студентска сесия. МУ – Плевен. Факултет „Здравни грижи“. Ролята на медицинската сестра при обучението на диабетно болни деца и техните семейства.
2. Балканска, П. Приложна психология в медицинската практика. Булвест 2000, 2009.
3. Борисов, В. Мениджмънт на качеството в здравеопазването. Здравен мениджмънт, I, С. Филвест, 2004.
4. Борисов, В., Ц. Воденичаров, К. Юркова, С. Попова. Социална медицина, Учебник за медицински колежи, София, 2006.
5. Маринова, А., П. Добрилова. Ролята на новите технологии в обучението на медицински специалисти. МБУ – Ботевград, 2014.
6. Маринова, А. Паническо разстройство – проблем с нарастваща медико-социална значимост. – Медицински меридиани, 2015, бр. 2, стр. 52.
7. Писев, В., М. Александрова, К. Попова. Превенция на рисковото за детското здраве и поведение. 31-ва балканска медицинска седмица, Атина 27-31 окт. 2010.
8. Попов, Т. Арт-терапия в воспитаний детей. Современный детский сад, 2009, кн. 3.
9. Цачева, Н. К., М. Г. Янчева, Р. Ив. Николова. Епидемиология на професионалните болести в Р. България. Здравна политика и мениджмънт. Цачева Н. Трудовата медицина в България – решени и нерешени проблеми. Медицински меридиани, 2010, 1, бр. 2.

✉ *Адрес за кореспонденция:*

Ивета Михайлова
Медицински университет – София
Филиал „Проф. д-р Иван Митев“ – Враца
Ученически комплекс, корпус I
3000 Враца
e-mail: mihailova_iveta@abv.bg